

Г. Є. Павлова,

кандидат економічних наук, доцент,

директор навчально-наукового інституту економіки, Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПЕРЕХОДУ ДО ІННОВАЦІЙНОГО ТИПУ РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

FOREIGN EXPERIENCE OF TRANSITION TO INNOVATIVE TYPE OF DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF THE NATIONAL ECONOMY

Розвиток аграрного сектору національної економіки України неможливо без інновацій, особливо в сільськогосподарському виробництві. Зараз перед аграрним сектором національної економіки України стоїть виключно складне завдання переходу від технологічної деградації до постіндустріального способу виробництва. Необхідність переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку - це визнана точка зору серед інтелектуальної та владної еліти.

Широко поширене уявлення, ніби інноваційний розвиток передбачає всього лише більш інтенсивне, ніж раніше, впровадження сучасних технологій у виробництво і в його організаційні структури. Зрозуміло, така позиція має право на існування. Разом з тим, анітрохи не применшуючи значення впровадження в практику новітніх наукових пошуків, технологій і методів організації виробництва, не можна не звернути уваги на серйозні вади такої свідомо звуженою трактування проблеми.

Інноваційний шлях розвитку агропромислового виробництва має три взаємопов'язаних і взаємообумовлених напрямки нововведень: стосуються людського, біологічного, а також техногенного чинників. Особлива роль нововведень щодо біологічного фактора агровиробництва - відмінна риса інноваційних процесів у сільському господарстві, його техніко-технологічного оновлення в порівнянні з іншими секторами економіки.

Для України розвиток аграрного сектору національної економіки - об'єктивна необхідність теперішнього часу, обумовлена не тільки економічними міркуваннями, а й історико-культурними умовами розвитку нашої країни. Наша країна може розвиватися і процвітати тільки за умови, що в нашій країні розвиватиметься сільське господарство. Україна

- історично аграрна країна і, на відміну від інших країн, не може не розвивати сільське господарство.

Development of the agricultural sector of the national economy of Ukraine is impossible without innovation, particularly in agriculture. Now the agricultural sector of the national economy Ukraine is extremely complex problem of transition from technological degradation to post-industrial mode of production. The need for economic transition in Ukraine innovative way of development - is recognized among the intellectual point of view and the ruling elite.

The widespread idea that innovative development involves just more intense than before the introduction of modern technologies in production and its organizational structure. Of course, this position has the right to exist. However, no prejudice to the practical implementation of the latest scientific research, technology and methods of production, can not pay attention to such serious flaws deliberately narrowed interpretation problems.

Reducing the idea of innovation to the obvious and absolute need regular updating of capital to greater use in the production process of scientific innovations and new technologies, we are depriving its inherent innovative content. Themselves innovation as a key element of social production has always been a primary element of human community.

However, if innovation in the industry has always focused on one or a few very specific businesses with staff of designers and engineers, agricultural innovation is applicable in hundreds and thousands of farms with different volumes of production, technical and technological equipment and most importantly - with varying willingness to learn them people who make decisions and implement innovation. Innovators can make a lot just learning features innovations. They maintain links with science or, as now, becoming abroad: from seed to harvest technology. The middle is not always able to repeat this experience because it does not have the right conditions and knowledge. If there is no next innovators, they only learn about innovations in the long run.

An innovative way of development of agricultural production has three interrelated and interdependent areas of innovation: related to human, biological and anthropogenic factors. The special role of biological factors on innovation in agricultural production - feature innovative processes in agriculture, its technical and technological renovation compared to other sectors.

For Ukraine, development of the agricultural sector of the national economy - an objective necessity now, due not only to economic considerations, but also historical and cultural conditions of our country. Our country can develop and flourish only if in our country develop agriculture. Ukraine - historically an agricultural country and, unlike other countries, can not develop agriculture.

Ключові слова: *Інноваційна економіка, інновації, аграрний сектор, національна економіка, соціально-економічні перетворення.*

Keywords: *Innovative Economy, innovation, agriculture, national economy, socio-economic transformation.*

Вступ.

Розвиток аграрного сектору національної економіки України неможливо без інновацій, особливо в сільськогосподарському виробництві. Зараз перед аграрним сектором національної економіки України стоїть виключно складне завдання переходу від технологічної деградації до постіндустріального способу виробництва. Необхідність переходу економіки України на інноваційний шлях розвитку - це визнана точка зору серед інтелектуальної та владної еліти. Перспектива бути сировинним придатком світової економіки не дуже приваблива.

При цьому інноваційна економіка, економіка знань, є вже реальністю для США і низки країн західної Європи, які знаходяться в вершині списку країн з найбільш високим валовим внутрішнім продуктом (ВВП) на душу населення. Вона характеризується відносно високими частками людей з вищою освітою у структурі робочої сили, комп'ютерів, і інших численних показників, які не залишають сумнівів, що істотна частка ВВП створюється саме за рахунок інноваційної складової. Так що лідерство в світовій економіці та інновації є зараз практично синонімами.

У зв'язку із загостренням економічної кризи та зміцнилося розумінням того, що криза ця всерйоз і надовго, питання інноваційного розвитку країни в даний час відійшли на другий план, однак така постановка питання, на думку багатьох вчених, не зовсім вірна.

Аналіз останніх досліджень.

Грунтовні дослідження різних аспектів інноваційних процесів в аграрному секторі здійснені провідними вітчизняними вченими, такими як В.Г. Андрійчук, А.П. Гайдуцький, О.І. Дацій, Л.В. Дейнеко, М.В. Зубець, М.І. Кісіль, М.Ю. Коденська, М.Х. Корецький, М.Ф. Кропивко, М.І. Крупка, М.Й. Малік, Г.М. Підлісецький, М.А. Садиков, А.В. Чупіс, О.М. Шестопад, В.В. Юрчишин та інші. Незважаючи на цінність проведених досліджень, особливості управління інноваціями саме в аграрному секторі є на сьогодні є найменш вивченими.

Постановка задачі.

Метою даної статті є дослідження зарубіжного досвіду переходу до інноваційного типу розвитку аграрного сектору національної економіки та забезпечуючи при цьому системний розвиток взаємопов'язаних галузей всього агропромислового комплексу.

Результати.

Протиставляти кризу і розвиток - це абсолютно необгрунтовано. Сам по собі криза - це сигнал того, що колишня модель розвитку, безперечно, себе вичерпала. Зрештою кризовий процес, яким би глибоким і тривалим він не був, - він скінчиться. Проблема в тому, щоб наблизити вихід з кризи. І є два шляхи виходу з економічної кризи. Або спробувати виходити з нього чисто традиційним шляхом, розвиваючи традиційні засоби виробництва і традиційну промисловість, або, враховуючи проблеми, які поставлені кризою, спробувати все-таки прокласти шлях до нового серйозного ривка вперед. Це, звичайно, непросто, але криза відкриває в цьому відношенні і нові можливості.

Широко поширене уявлення, ніби інноваційний розвиток передбачає всього лише більш інтенсивне, ніж раніше, впровадження сучасних технологій у виробництво і в його організаційні структури. Зрозуміло, така позиція має право на існування. Разом з тим, анітрохи не применшуючи значення впровадження в практику новітніх наукових пошуків, технологій і методів організації виробництва, не можна не звернути уваги на серйозні вади такої свідомо звуженою трактування проблеми.

Зводячи ідею інноваційного розвитку до очевидної і безумовної необхідності чергового оновлення основного капіталу, до більш активного використання у виробничому процесі наукових новацій і нових технологій, ми позбавляємо її властивого їй новаторського змісту. Самі по собі інновації як найважливіший елемент суспільного виробництва завжди були першорядним елементом розвитку людського співтовариства[1, С.3].

Більш обґрунтованим видається в цьому зв'язку принципово інший підхід до інноваційного розвитку, який розглядає його як процес, покликаний створити над складно структурованим сучасним суспільством свого роду додатковий високотехнологічний поверх суспільних відносин. Особливість такого розвитку буде складатися, зокрема, в тому, що воно, в свою чергу, неминуче вимагатиме якісних змін у всіх сферах суспільного організму.

Питання інноваційного розвитку не менш, а можливо і більше, актуальні і для такого важливого для нашої країни сектора економіки, як аграрний сектор. На думку М. Макеєнко, тривалий вихід з кризи аграрного сектору України, обумовленого соціально-економічними перетвореннями 1990-х рр., Пов'язаний не тільки з інституційними змінами, різким падінням купівельної спроможності населення, що викликав скорочення попиту на продукти харчування, міжгалузевими диспропорціями в ціноутворенні і хлинули на вітчизняний ринок демпінговими імпортом продовольством, але й катастрофічним відставанням техніко-технологічного рівня аграрного сектора економіки країни від провідних світових виробників сільськогосподарської продукції [5].

Це підтверджується тим, що господарюючі суб'єкти аграрного сектору національної економіки з високим виробничо-технічним потенціалом витримали суворі випробування переходу до ринкової економіки і нині успішно розвиваються в жорсткому конкурентному середовищі, яка визначається багато в чому транснаціональними експортерами продовольства.

Провідні зарубіжні виробники сільськогосподарської продукції почали ще в останній третині минулого століття переходити на інноваційний шлях розвитку (так зване інформаційно-біотехнологічна сільське господарство), до точного (прецизійного) землеробства, наукомістким технологіям, диверсифікованого ресурсозаміщенню, широко впроваджувати техніку та обладнання нового покоління.

Якщо в найкоротший термін України, врахувавши зарубіжний досвід, що не здійснить прискорений перехід на інноваційний шлях розвитку агровиробництва, не відновить сільське господарство на якісно новій техніко-технологічній основі, що відповідає сучасним тенденціям, то наш аграрний сектор безнадійно відстане, остаточно втратить конкурентоспроможність. Вітчизняне сільськогосподарське виробництво в 5 разів більше енергоємно і в 4 рази більше металоемність, а продуктивність праці в ньому в 10 разів нижче, ніж в США, Канаді та провідних державах Європейського союзу. Чи не ліквідувавши цей розрив, сільське господарство України не зможе забезпечити її продовольчу безпеку, внутрішній ринок назавжди буде відданий експортерам продовольства. Не можна не враховувати і те, що провідні зарубіжні країни все ширше використовують альтернативні відновлювальні джерела енергії, а ми поки що більше говоримо, ніж діємо в цьому напрямку.

Слід зазначити, що архаїчність властива не лише вітчизняній аграрній сфері, але і всій українській економіці. У доповіді Світового банку, виданому в листопаді 2012 р, вказувалося на підсилюється примітивізацію економіки України: частка експорту продукції обробної промисловості в загальному обсязі капіталу не перевищує 8%. При цьому частка «технологічно нових або вдосконалених виробів» у вивезенні складає всього 2,8%[3, С. 32]. Тим часом навіть у країнах Центральної та Східної Європи він втричі вище, не кажучи вже про провідних державах світу. Примітивізація у всіх сферах української економіки стала бар'єром для значного підвищення продуктивності праці, а без цього неможливий і довготривалий стійке зростання суспільного виробництва.

Фактично примітивізація економіки після соціально-економічних перетворень початку 1990-х рр. призвела до зростання залежності України від імпорту не лише техніки та устаткування, але також продовольства, глибокої системної кризи, з якого намагаємося вийти з початку нинішнього століття. Сільське господарство як одна зі сфер суспільного виробництва завжди знаходиться у взаємодії з його іншими сегментами і пов'язане з їх розвитком. Другий великий суспільний поділ праці - відокремлення ремесла від землеробства, тобто поділ в давнину суспільного виробництва на великі пологи, ставило сільське господарство в залежність від засобів виробництва, насамперед знарядь праці, вироблених спеціалізованими виробництва (на ранній стадії - ремісниками, пізніше - мануфактурами, а з XIX ст. - промисловими підприємствами). Ця залежність все більше ускладнювалася з диференціацією виробництва ресурсів, споживаних у сільському господарстві та сільськими жителями, після промислової революції,

переходу до індустріальної, а потім і постіндустріальної стадії соціально - економічного розвитку, особливо в сучасних умовах глобального переходу до інформаційно-комунікаційному етапу.

З часу переходу до машинної стадії подальший науково-технічний прогрес в сільському господарстві відбувався вже на основі техніко технологічного оновлення, який проявлявся у виробництві технічних засобів наступного покоління, підвищенні їх потужності і поліпшення технічних характеристик, раціональної організації виробничих процесів, все більш широкому освоєнні ефективних технологій та застосуванні досягнень науки.

При цьому на окремих етапах розвитку національна економіка в змозі власними силами забезпечувати потреби аграрного сектору у виробничих ресурсах. Як це не парадоксально, ще в 1890-і рр. в Україні сільськогосподарське машинобудування за рівнем розвитку та параметрами виробленої продукції не поступалося підприємствам США, Німеччини та Англії, а українські ґрунтообробні знаряддя мали широкий збут у суміжних європейських державах[2, С. 63]. Та й у період радянської індустріалізації, і в післявоєнні роки потреба аграрного сектору в тракторах, зернозбиральних комбайнах та інших видах складної сільськогосподарської техніки задовольнялася за рахунок власного виробництва. Нині ж, на превеликий жаль, вітчизняне сільськогосподарське машинобудування, згорнувшись масштаби виробництва і десятиліттями не оновлювати асортимент техніки, за технічним рівнем вже відстало від провідних зарубіжних країн на два покоління. Потрібні роки, щоб ліквідувати цей розрив, а сільгоспідприємства відмовилися від імпортних машин і устаткування. Щось подібне спостерігається і в інших сферах матеріального виробництва, а також у системі наукового забезпечення потреб національної економіки. Все це робить необхідним прискорений перехід на інноваційний шлях розвитку, що забезпечує якісні зміни в суспільному виробництві, в тому числі в аграрній сфері, конкурентоспроможність на світових ринках, економічну незалежність і безпеку України [5].

Необхідність переходу аграрної економіки України до інноваційного типу розвитку визнається і підтверджується багатьма вченими. Суттєве оновлення основних фондів господарств, особливо їх активної частини - машин і устаткування, в рамках реалізації «Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р має здійснюватися шляхом технологічної та технічної модернізації, тобто впровадження досягнень науково-технічного прогресу, найважливішими з яких є ресурсозберігаючі технології вирощування і збирання сільськогосподарських культур, вітчизняна та зарубіжна техніка останнього покоління, альтернативні види енергоресурсів[4, С. 101].

У сільському господарстві понад 80% нововведень (сорти рослин, хімічні та біологічні засоби виробництва, інші технічні та технологічні нововведення) не вимагають проведення складних і трудомістких конструкторсько - технологічних робіт. Досить уважно ознайомитися з особливостями їх застосування, внести невеликі зміни в технологію робіт та / або виготовити, а також ввести в робочий процес нескладні технічні пристрої або щось переобладнати.

При цьому, якщо нововведення в промисловості завжди орієнтовані на одне або декілька цілком конкретних підприємств, що мають штат конструкторів і технологів, то аграрні нововведення застосовні в сотнях і тисячах господарств з різними обсягами виробництва, техніко-технологічної оснащеністю і найголовніше - з неоднаковою готовністю освоїти їх осіб, які приймають рішення і реалізують інновації. Новатори можуть багато здійснити, тільки дізнавшись особливості нововведень. Вони підтримують зв'язки з представниками науки або, як нині, набувають все за кордоном: від насіння до збиральної техніки і технології. Середняки не завжди в змозі повторити цей досвід, оскільки не мають відповідних умов і знань. Якщо ж новаторів поруч немає, то вони дізнаються про нововведення лише у віддаленій перспективі.

Інноваційний шлях розвитку агропромислового виробництва має три взаємопов'язаних і взаємообумовлених напрямки нововведень: стосуються людського, біологічного, а також техногенного чинників. Особлива роль нововведень щодо біологічного фактора агропромисловості - відмінна риса інноваційних процесів у сільському господарстві, його техніко-технологічного оновлення в порівнянні з іншими секторами економіки.

За період ринкових перетворень така багатопланова і багатоаспектна проблема, як інноваційні процеси в сільському господарстві, не отримала належного вирішення і вимагає невідкладного розгляду і вирішення в даний час.

Для ефективного сільськогосподарського виробництва в сучасних умовах необхідні принципово нові підходи до його організації. Насамперед, потрібна потужна рушійна сила в особі керівників і

спеціалістів підприємств, бажаючих і здатних вести рентабельну діяльність. Таких людей в аграрному секторі не так вже й багато, бо значна частина керівного складу сільгоспідприємств змирися з важким становищем, вважаючи, що робота на селі найчастіше означає злиденне існування. Але крім сильних управлінців господарствам необхідні керівники та фахівці середньої ланки, які були б активними провідниками, прихильниками освоєння нових технологій і методів ведення виробництва. Також потрібно техніко-технологічне оновлення аграрного сектору, супроводжуване науковим забезпеченням.

На сучасному етапі світового економічного розвитку аграрне виробництво не можна розглядати тільки як одну із сфер бізнесу. Це занадто вузьке уявлення, що не відображає істинне багатофункціональне значення аграрного сектору національної економіки як специфічного об'єкта управління (рис.1.).

У сучасних умовах подальше скорочення зайнятих у сільському господарстві внаслідок підвищення інтенсивності та продуктивності праці, вже не є закономірністю, як не парадоксально це звучить для ряду економістів. І на Заході, на відміну від України, це вже розуміють. Відомий французький економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки Моріс Аллі пише: «Що стосується Франції, то всяке скорочення її активного сільськогосподарського (сільськогосподарського, а не сільського) населення нижче його нинішнього рівня глибоко небажано. Збереження цього рівня має розглядатися в якості першорядної політичної та соціологічної завдання .

Рис. 1. Нова роль аграрного сектору в національній економіці

В Україні сільськогосподарська зайнятість значно вище, ніж у Франції, і без деякого її скорочення не обійтись, але при цьому згадане скорочення не повинно призводити до зменшення обсягів виробництва та зростання сільського безробіття. Правильніше мова вести не про скорочення, а про заміну неефективної сільськогосподарської зайнятості на ефективну, а також про диверсифікації агробізнесу.

Незважаючи на те, що сільське господарство для України є стратегічною багатофункціональною галуззю економіки, яка виконує важливі для держави і соціуму функції, економічне значення аграрного сектору в нашій країні також недооцінене.

Автор зазначає, що в умовах кризи і необхідності переведення всієї економіки країни на інноваційну основу сільське господарство могло б стати економічним локомотивом країни. В даний час сільське господарство - одна з небагатьох галузей економіки нашої країни, здатна випускати продукцію конкурентоспроможну продукцію на світовому ринку. Розвиток аграрного сектору дозволило б використовувати практично необмежені резерви зростання ВВП, забезпечуючи при цьому системний розвиток взаємопов'язаних галузей всього агропромислового комплексу. Сировинна орієнтація економіки нашої країни є головним стримуючим фактором системного економічного розвитку. Задовольняючись доданою вартістю видобутку та експорту нафти, ресурсна економіка нашої держави в останні роки утримує ВВП на рівні нульового зростання. Тим часом розрахунки показують, що агропромисловий комплекс здатний збільшити ВВП в десятки разів. Уточнені розрахунки показують, що використання нафти для виробництва продуктів харчування дозволяє не тільки подвоїти ВВП, а й збільшити його багато разів, забезпечуючи отримання мультиплікативного синергетичного ефекту.

При цьому вирішуються не тільки економічні, але й соціальні державні завдання: забезпечується велика зайнятість населення країни; розвиваються сільські території; поліпшується система продовольчого забезпечення; створюються сприятливі умови для демографічного зростання.

Висновки.

Автор зазначає, що для України розвиток аграрного сектору національної економіки - об'єктивна необхідність теперішнього часу, обумовлена не тільки економічними міркуваннями, а й історико-культурними умовами розвитку нашої країни. Наша країна може розвиватися і процвітати тільки за умови, що в нашій країні розвиватиметься сільське господарство. Україна - історично аграрна країна і, на відміну від інших країн, не може не розвивати сільське господарство.

Системна криза світової економіки, зумовлений невідповідністю реального продукту і спекулятивної складової, визначив переоцінку гео економічних факторів. Якщо раніше поведінку у сфері продовольчого ресурсу характеризувалося боротьбою за ринки збуту, то тепер воно націлене на володіння ними як такими.

Спроби вирішення питання збільшення виробництва продуктів харчування через застосування генної інженерії та інтенсивну хімізацію швидше поповнили арсенал зброї депопуляції і дегенерації населення, ніж дозволили проблему. Тому стратегічно все зводиться до володіння родючістю ландшафтом і продуктивності вироблення його природної родючості. Україна володіє 10% світової ріллі, трохи поступаючись США, Китаю та Індії, а за кількістю чорноземів лідирує - 40% від світових. Однак власником такого ресурсу є лише зменшення 2% світового населення із зростаючою залежністю від імпорту продовольства. При існуючій ефективності вироблення унікального за родючістю ґодує ландшафту закладається глобальна конфронтаційна ситуація, прирікає або на швидкісний підйом продуктивності територій, або на неминучу їх втрату.

Література.

1. Бухвостов Ю.В. Детерминирующее воздействие инвестиций на формирование экономики инновационного типа (на примере аграрного сектора): [автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук] / Ю.В. Бухвостов. – Москва, 2009. – 26 с.

2. Кириченко В.В., Тимчук В.М. Ринкові моделі реалізації селекційних інновацій // Вісник аграрної науки. – 2008. - №8. – С. 62-64

3. Кот О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектору економіки та його організаційно-економічне забезпечення//Проблеми науки. – 2008. - №9. – С. 30-37

4. Нелеп В. М. Планування на аграрному підприємстві: Підручник. — 2-ге вид., перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2004. — 495 с.

5. Попова О.В. Вопросы методологии управления инновационными процессами в АПК//Управление общественными и экономическими системами.- 2007. - №1. - [режим доступа: http://bali.ostu.ru/umc/zj2007_1.php]